

Armoede door een presentiebril

—
Inspiratiedag

steunpunt mens
en samenleving

Dinsdag 19 maart 2024

1. De presentietheorie toegelicht
2. Relationeel werken (micro)
3. Presentie en politiseren, hand in hand (macro)
4. Omzetten in de praktijk (meso)
5. Tot slot

Korte kennismaking

1. De presentietheorie toegelicht

Definitie ‘presentie’

- Presentie is een **praktijk**
- De zorggever is **aandachtig en toegewijd** op de ander betrokken
- De zorggever leert zo **wat er bij de ander op het spel staat**
  - ... van verlangens tot angsten
- De zorggever gaat in aansluiting en probeert daarbij te **begrijpen**
  - ... **wie** hij/zij voor de ander kan zijn
  - ... **wat** er kan gebeuren
- Wat gedaan kan worden, **wordt gedaan**

Oorsprong van de presentietheorie

Andries Baert deed **onderzoek in 2001** naar de praktijk van **buurtpastores** in de oude wijken van **Utrecht**.

Wat was de eigenheid van de buurtpastores?

- Ze gingen **naar de mensen toe**, in hun leefwereld
- Ze namen **tijd** om een **relatie** op te bouwen
- Ze luisterden **aandachtig en toegewijd**
- De **focus** lag niet op problemen
- Dankzij de relatie konden ze **kijken wat nodig was**
- Ze bleven **‘er zijn’**, ook als er geen oplossing was

De betekenis van dit onderzoek

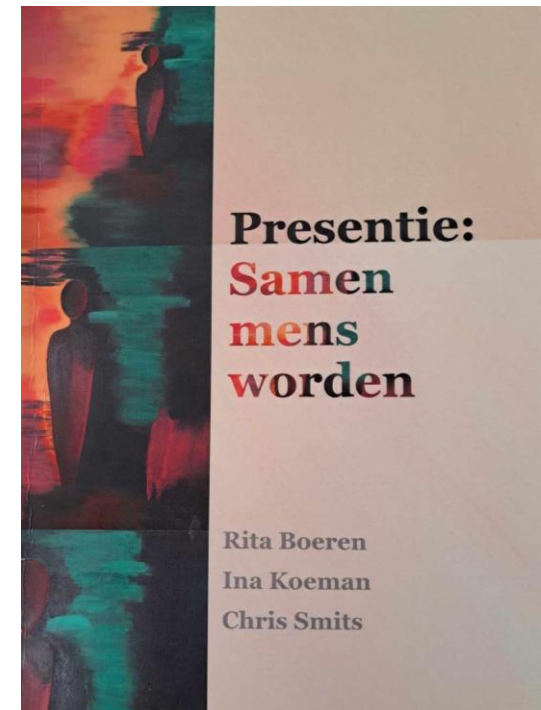

‘Presentie is niet nieuw.

Maar toen dit boek uitkwam, haalden veel pastores en andere werkers die met hun kop en hun lijf bij (kwetsbare) mensen zijn, opgelucht adem:

eindelijk had een professor beschreven wat ze eigenlijk deden en doen.

Nu zouden ze misschien serieus genomen worden in hun rare, zogenaamd onprofessionele manier van werken.’

De betekenis van dit onderzoek

SOCIAAL.NET

'Als sociale professional moet je nabij zijn'

21 januari 2019

Joost Bonte

Ooit gedacht dat je theorie van de presentie zo'n succes zou worden?

Andries Baart: “Die hoge vlucht heeft me verrast. Ik publiceerde een boek met de ambitie om een kleine groep mensen te ondersteunen die actief zijn in het pastoraal werk. Theologen en kerkdienaren waren de doelgroep. Aan de hand van honderden interviews en zorgvuldig bijgehouden dagboekfragmenten, beschreef ik het werk van twee buurtpastores in achterstandswijken. Uit deze analyse distilleerde ik de theorie van presentie.”

“Al snel vond de inhoud van het boek ingang bij sociaal werkers die met beide voeten in het veld stonden, de frontliniewerkers. Het boek is veel te dik en komt uit een beladen theologische hoek. Toch werd het warm omarmd. Veel sociale professionals herkennen zich beter in de losse, trouwe en hartelijke pastorale praktijk in die achterstandswijken, dan in de eigen methodiekboeken met afvinklijstjes. Ik raak blijkbaar hun verlangen naar goed sociaal werk.”

Mensen in een kwetsbare positie

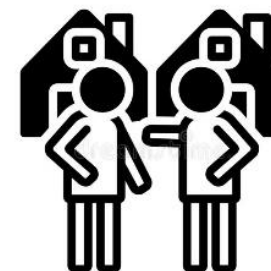

- Presentie werkt voor iedereen, maar is vooral nodig en behulpzaam voor **mensen in een kwetsbare positie**
- Kwetsbaarheid kan iedereen treffen. Een term met **meer nuance**:
  - Fragility
  - Vulnerability
  - Precarity

Mensen in een kwetsbare positie

- Zeer diverse groep
- Vaak mensen in armoede
- Vaak mensen met een klein netwerk
- Vaak meervoudig gekwetst
- Niet (meer) of ontoereikend bereikt worden

Onderschat - onderbediend - onderbeschermd

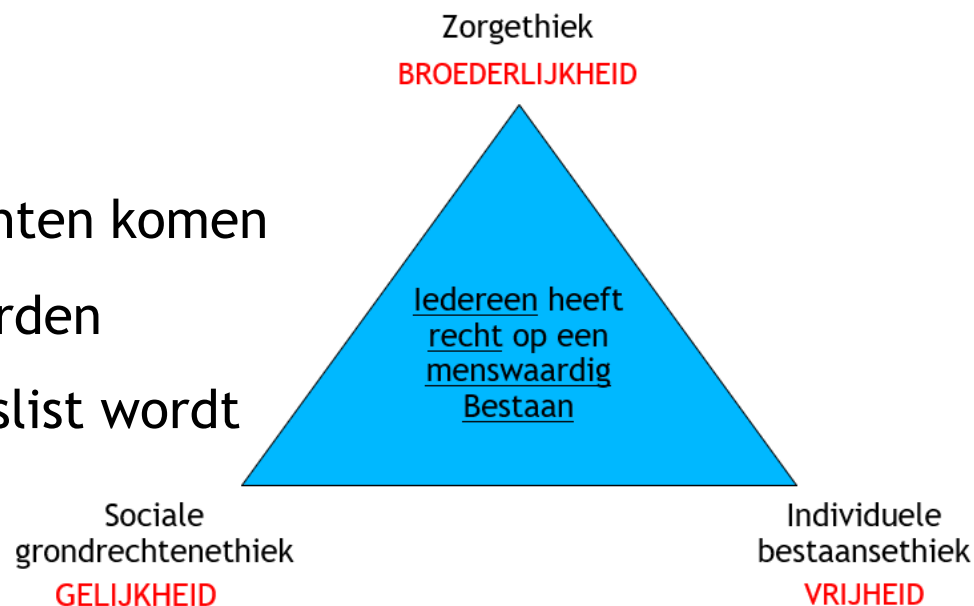
Mensen in een kwetsbare positie

- Geconfronteerd met onrecht: armoede, uitsluiting, racisme, ...
- Uitgesloten: niet meetellen, er niet bij horen, ‘niemand zijn’
- Etiket: onbehandelbaar, uitbehandeld, opgegeven, ...

Het gevolg is

- ... mensen die niet tot hun rechten komen
- ... mensen die niet gehoord worden
- ... mensen waar vaak ‘over’ beslist wordt

Mensen in een kwetsbare positie

Opgelet

- We herleiden mensen niet tot hun kwetsbaarheid
- Een beschaving toont zich in de manier waarop een samenleving omgaat met de meest kwetsbaren (Gandhi)

Uitwisseling: waar/hoe kom jij in aanraking met presentie?

2. Relationeel werken (micro)

Relationeel werken is het 'hart' van presentie

In relatie gaan met de ander

- Aandachtig, toegewijd, oprecht betrokken
- Binnen de relatie zie je wat je kan doen en betekenen
- Het 'in relatie gaan' is ook al zorg op zich

De ander als relationeel wezen

- De ander is een deel van een samenleving en hoort erbij
- Staat in relatie met anderen: familie, vrienden, buurt, ...

Dit komt niet bovenop de 'gewone' zorg, het is het hart ervan

Open waarnemen

Je kijkt zo **open en onbevangen** mogelijk naar de ander

- Onderzoekend, zonder oordeel, respectvol
- Dit betekent niet dat je alles goedkeurt

Dit vergt ook **kritische (zelf)reflectie**

- Bewust zijn van je eigen referentiekader
- Eigen vooroordelen, denkbeelden en logica opschorten

Vertrekpunt is de mens

- Niet jij, anderen, de organisatie of samenleving

Aansluiten bij de leefwereld

= naar de ander toe bewegen, met hem/haar verbinding maken en zo leren wat er bij de ander op het spel staat

- Naar de ander toe bewegen: in plaats, tempo, taal, ...
- Ongehaast, aanklampbaar, onderbreekbaar en ontschot
- Aansluiten doe je bij de leefwereld, levensloop en persoon
- Geleidelijk en voortdurend proces
  - Vergt terughoudendheid en is nooit af

Afstemmen op en met de ander

= wat je opmerkt bij de ander oppakken en zoeken wat de ander nodig heeft

- Zorg is afgestemd op behoeften, verlangens, ...
- Dit vergt:
  - Perspectiefwissel: in de schoenen van de ander staan en er terug uit kunnen gaan
  - Kritisch bevragen: ervaart de ander dit als goede zorg?
- Ieder mens is uniek

Relationeel werken, aansluiten & afstemmen

Exposure

- Jezelf onderdompelen
- In de leefwereld stappen
- Op ritme van mensen

Latende modus

- Niet willen 'oplossen'
- Vergt terughoudendheid
- Betekent niet 'niks doen'

Verdunde ernst

- Vanuit het alledaagse
- Informeel, hartelijk
- Samen lachen en doen

Onvoorwaardelijk

- Geen afstand nemen bij lijden of het onoplosbare
- Betekent niet 'grenzeloos'

Presentiewerk is een uitdaging

Presentie beoefenen is een manier van doen, die slechts verwezenlijkt kan worden met gevoel voor **subtiliteit**, **vakmanschap**, met **praktische wijsheid** en **liefdevolle trouw**.

Het allerbelangrijkste is jouw **basishouding**.

[Meer info](#)

Presentiewerk is een uitdaging

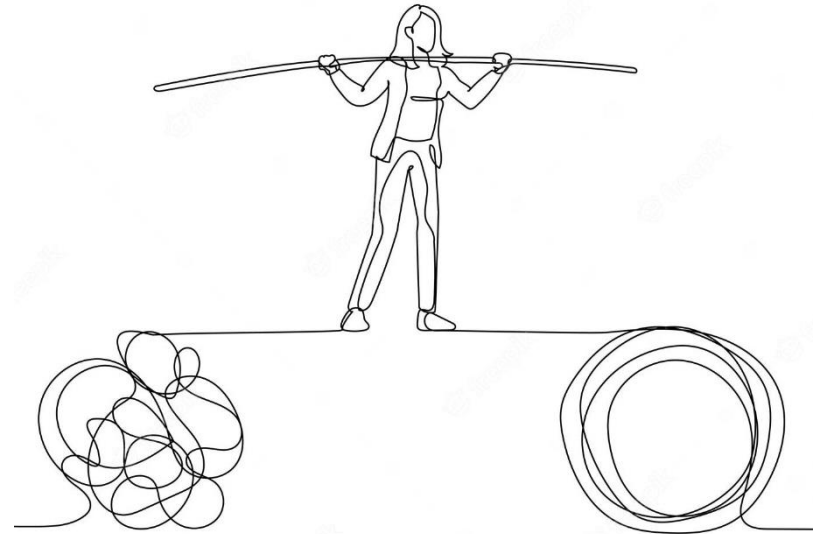

Presentie daagt je uit als mens

- Open en onbevangen kijken
- Zonder (voor)oordeel
- Niet willen 'maken'

Presentie is een confrontatie

- Met onrecht, pijn en lijden
- Botsen op systemen, regels, ...
- Ook op je eigen drempels

Soms kan je alleen maar mee in de modder gaan zitten.

Of kan je meer doen?

Uitwisseling: wat vind jij makkelijk/moeilijk aan relationeel werken?

3. Presentie & politiseren gaan hand in hand (macro)

Presentie & politiseren gaan hand in hand

'Zorg en presentie zijn niet het halfslachtige werk van watjes, maar is het politiek-ethische werk waarmee we een fatsoenlijke, leefbare en duurzame samenleving inrichten.' (Baert)

Een voorbeeld - 't Vlot

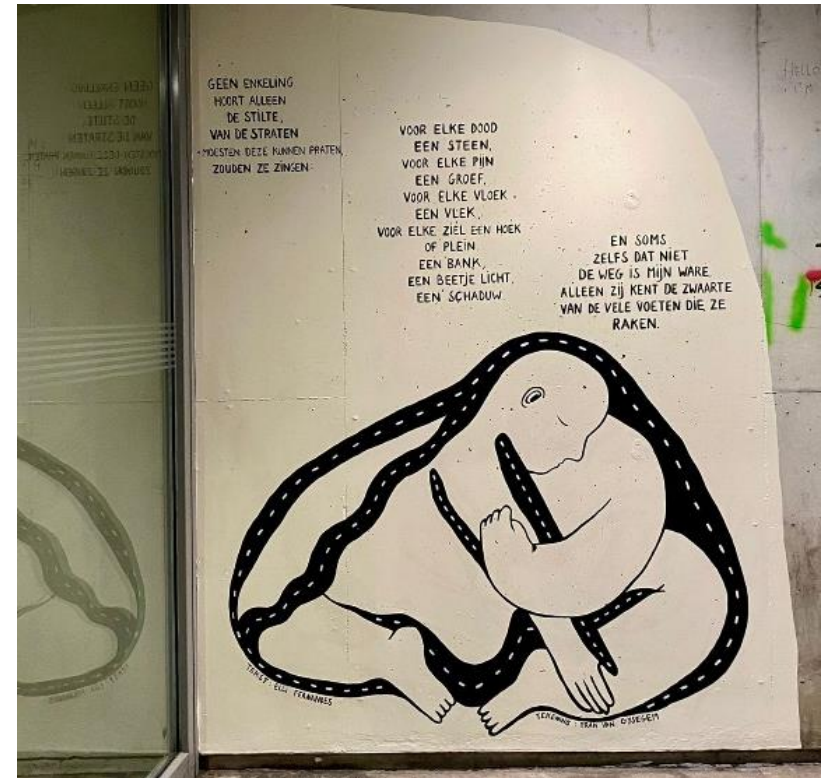

“Dit zijn geen haveloze mensen die zich als dieren gedragen, maar slachtoffers”: organisaties gechoqueerd door uitspraken De Wever over overleden daklozen

Antwerpen - In de parking onder het Koningin Astridplein stierven afgelopen week twee daklozen als gevolg van een overdosis. Gevraagd om een reactie omschreef burgemeester Bart De Wever (N-VA) de twee mannen als “haveloze mensen die bijna een dierlijke manier van leven hebben”. Het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) Antwerpen en de Free Clinic zijn met die uitspraken niet gediend.

Nette Loots

dinsdag 9 november 2021 om 19:43

SOCIAAL.NET Achtergrond, verhalen en opinie voor sociale professionals

Waarom slapen mensen liever op straat dan in de nachtopvang?

5 februari 2023 Niek Everts, Anton Van Dijk

Presentie & politiseren gaan hand in hand

Wat betekent 'politiseren' vanuit presentie?

- Vertrekpunt mens- en maatschappijbeeld
- Op verschillende manieren onrecht aankaarten
- Om te streven naar een fatsoenlijke samenleving
- Waar geen sociale overbodigheid bestaat

Maatschappelijke en politieke analyse

- Neoliberalisme, individualisering, verrechtsing, ...
- Crisissen: wooncrisis, energiecrisis, vluchtelingen crisis, corona, ...
- Een grote groep mensen valt uit de boot
  - Verklaring: **individueel schuldmodel**
- Gevolg:
  - **Voorwaardelijkheid** van rechten
  - **Ontmenselijking** van mensen en groepen

Waarom alleenstaande mannen ondanks arrest Raad van State op straat blijven

'Operatie Opkuis' in het Zuidstation: 'De problemen zijn verschoven'

**“Illegalen thuis laten oppakken”:
voorstel voor strenger terugkeerbeleid na terreur in Brussel**

Meer info: Pascal Debruyne

Effecten op sociaal werk & middenveld

- Afhankelijk van subsidies: vermarkting, concurrentie, ...
- Rol als ‘uitvoerder’ van beleid(skeuzes)
- Met een controlerende, disciplinerende opdracht
- En moet zich tegelijk meer bewijzen: registratie, cijfers,...
- Regels, protocollen, wetten, ...
- Tijdsdruk: hoge werkdruk, caseload, uitval, ...
- Toegankelijkheid: digitalisering, wachtlijsten, gefragmenteerde hulp, ...

- Valkuil: sociaal werkers dreigen te schieten
  - ... op elkaar
  - ... op mensen in een kwetsbare positie

Effecten op mensen in een kwetsbare positie

Wat betekent dit voor hulpvragers?

- Meer afstand, meer drempels, meer voorwaarden
- Hulpvragers blijven ongehoord achter
- Mensen als object van de zorg
- Mismatch: aanbod, drempels, ritme, doelstellingen, ...

Gevolgen

- Verspilling geld, mankracht
- Frustratie, ontmoediging, niet begrepen voelen
- Mensen haken af & worden daar zelf verantwoordelijk voor geacht

Meerwaarde van presentie

Zorgvragers

- Gevoel er mogen zijn, mee te tellen
- Voelen zich gehoord, gestimuleerd in waardigheid en talenten

Zorggevers

- Voelen zich minder een machine op basis van wetten, regels, ...
- Meer voldoening, motivatie (tijd en focus op werken met mensen)

Organisaties

- Zorg is kwalitatiever en beter afgestemd op zorgvrager (tijds winst)
- Aantal regels, controle, administratieve last vermindert
- Moeilijk bereikbare mensen worden beter bereikt

Effecten op sociaal werk & middenveld

‘Misschien is de presentiebenadering succesvol omdat we in een neoliberale samenleving leven. **Alternatieven zijn meer dan ooit noodzakelijk.**

Want zo’n **neoliberaal beleid** slaat grote gaten. Het **duwt kwetsbare mensen verder in de afgrond**. Ze hebben een onzekere toekomst en **krijgen de schuld** van situaties waarin ze terecht gekomen zijn.

Sociaal werkers worden **uitvoerder van dit beleid** en moeten zich houden aan de vooropgestelde kwaliteitsprocessen’.

Uitwisseling: wanneer was jij laatst verontwaardigd? Wat kan je daarmee doen?

4. Omzetten in de praktijk (meso)

Ja, maar...

IK HEB/KRIJG
HIER GEEN TIJD
VOOR

WIJ MOETEN
WEL ONZE
CIJFERS HALEN.

WIJ WERKEN
ANDERS. DIT PAST
NIET IN ONZE
ORGANISATIE

BELEIDSMAKERS
ZIEN DIT ALS
EEN (TE) SOFTE
AANPAK

WAT IS DE
MEERWAARDE
ERVAN?

HOE BEGIN
IK HIERAAN?
KAN IK DIT WEL?

Wat kan ik doen?

---

1. Werk vanuit nabijheid.

Vertrek vanuit een participatieve basishouding in alles wat je doet.

2. Blijf verontwaardigd over onrecht. Reageer waar mensen- en grondrechten geschonden worden.

SOCIAAL.NET Achtergrond, verhalen
en opinie voor sociale
professionals

Praktijkwerkers in gesprek: 'Nabijheid is de motor van politiserend werken'

22 maart 2022 Nico Bogaerts

Wat kan ik doen?

- 3. Zet in op vermenselijking.** Maak van jouw werking een warme plek. Een verwelkoming, tas koffie, praktische hulp maken een verschil.
- 4. Gebruik jouw discretionaire ruimte.** Wijk je af van de regels? Benoem dit en beargumenteer.

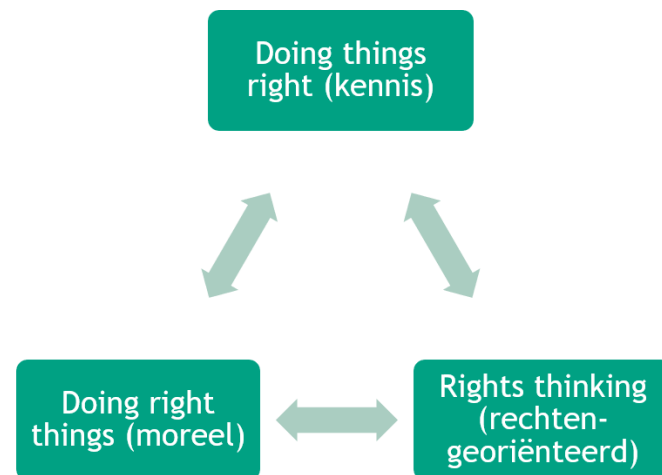

Wij gaan normaal
gezien niet mee
naar een dienst.
Maar ik doe het toch.

Wat kan ik doen?

5. **Durf de regels/aanpak in vraag te stellen.** Bespreek dit op teamoverleg of andere fora.

6. **Organiseer intervisie.** Bespreek moeilijke, ethische kwesties. Dit lucht op en maakt kritische (zelf)reflectie mogelijk.

Bron: Braye & Preston-Shoot

Kris Stas | Agnes Verbruggen | Hilde Vlaeminck

Wat kan ik doen?

7. **Experimenteer.** Toon aan wat effecten zijn van meer presentie

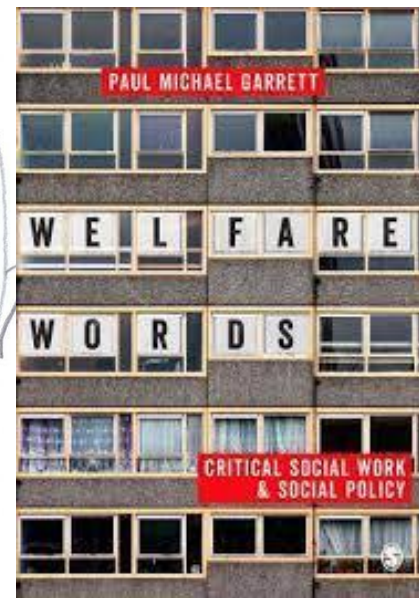
8. **Let op taalgebruik.** Praat bewust en respectvol over mensen. En spreek anderen erop aan om dit ook te doen

Pleff lorem monaq morel plaff lerom baple merol pliff ipsum ponaq mipsu ploff pimsu caple supim pluff sumip qonaq issum daple ussum ronaq ossom fap25 abede tonaq fghij gaple klmno vonaq pqrst haple uvwxy nonaq zzzz. Laple pliff ipsum ponaq mipsu ploff pimsu caple supim pluff sumip qonaq issum daple ussum ronaq osom faple abc75 tonaq fghij gaple klmno vonaq pqr laple pleff lorem monaq morel plaff sumip qonaq ipsum daple ussum ponaq gaple klmno vonaq pqrst haple uvwxy nonaq zzzz. Laple pliff ipsum ponaq mipsu ploff pimsu caple supim pluff sumip qonaq issum daple ussum ronaq ossom fa125 abede tonaq fghij gaple klmno vonaq pqrst haple uvwxy nonaq zzzz. Laple pliff lorem monaq morel plaff sumip qonaq issum daple ussum ronaq ossom fap25 abede tonaq fghij gaple klmno vonaq pqrst haple uvwxy nonaq zzzz. Laple pliff ipsum ponaq mipsu ploff pimsu caple supim pluff sumip qonaq issum daple ussum ronaq osom faple abc75 tonaq fghij gaple klmno vonaq pqr laple pleff lorem monaq morel plaff sumip qonaq ipsum daple ussum ponaq gaple klmno vonaq pqrst haple uvwxy nonaq zzzz. Laple pliff ipsum ponaq mipsu ploff pimsu caple supim pluff sumip qonaq issum daple ussum ronaq ossom fa225 abede tonaq fghij ple klmno vonaq pqrst haple yyysvwxy

Jan Blommaert
Let op de woorden
Politiek, taal en strijd

epo

Wat kan ik doen?

- 9. **Werk samen.** Met formele en informele partners en bondgenoten. Maak een brede en solidaire beweging
- 10. **Maak situatie van onrechtvaardigheid zichtbaar** (via verhalen, dialoog, actie) & pleit voor structurele oplossingen.

Straatpraat Wonen

Podcasts met verhalen van straathoekwerkers, buurtstewards, schoolspotters en OpStap-medewerkers

Uitwisseling: Wat neem jij mee? Wat zou je nog kunnen doen vanuit jouw praktijk?

5. Tot slot

Tot slot

Presentiewerk is zeer waardevol en bijzonder werk

- Het is een bevoorrechte positie om met mensen te werken
- Met, voor en door mensen in de rafelranden van de samenleving

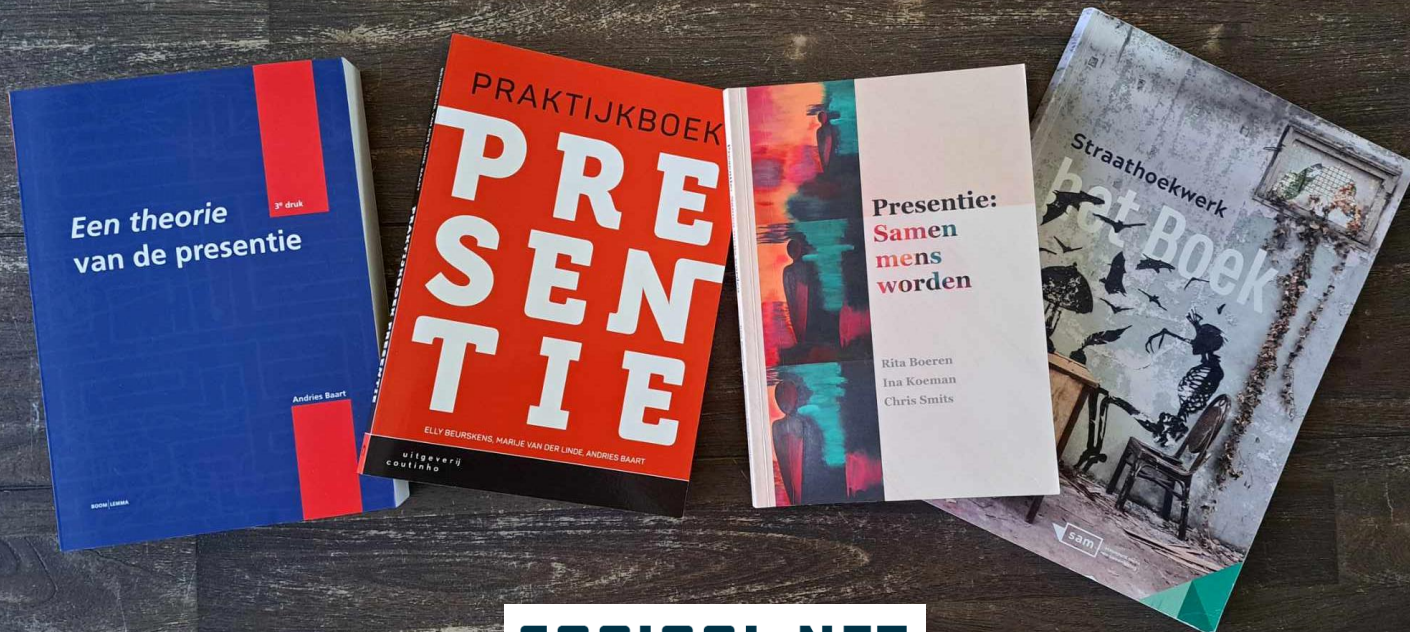
Presentiewerk is hard werken

- Koester presentiewerk als ‘ambacht’
- Het maakt echt een verschil in het leven van mensen én in de samenleving

Presentiewerk is altijd verbonden met strijden tegen onrecht

- Verontwaardiging is de motor van verzet
- Bouw samen mee aan een alternatief

Bronnen

Bedankt & veel succes!

Tamara.laevaert@samvzw.be of 0490 56 78 50

